

Aneta Wilkowska-Płóciennik

Polski Instytut Notarialny, Łódź

e-mail: a.wilkowskaplociennik@gmail.com

ORCID: 0000-0003-3797-1524

**DZIAŁANIE NA SZKODĘ INTERESU PUBLICZNEGO
JAKO ZNAMIE PRZESTĘPSTWA Z ART. 231 K.K.
POPEŁNIONEGO PRZEZ FUNKCJONARIUSZA
PUBLICZNEGO WYKONUJĄCEGO ZAWÓD
PRAWNICZY**

**ACTING TO THE DETRIMENT OF THE PUBLIC INTEREST
AS A HALLMARK OF A CRIME UNDER ART. 231 OF THE
CRIMINAL CODE COMMITTED BY A PUBLIC OFFICER
PRACTICING A LEGAL PROFESSION**

Abstract

One of the conditions of criminal liability for committing the offense under Art. 231 of the Criminal Code is acting to the detriment of public or individual interest. In the case of an offense under Art. 231 of the Criminal Code by a legal practitioner, i.e. a judge, public prosecutor, notary or bailiff, it is important to define the concept of “public interest”. Due to the scope of powers and duties of the above-mentioned professional groups, acting to the detriment of the public interest will be a much more common feature of a crime than acting to the detriment of the individual interest. It should be noted that the notion of “public interest” as a definition element of a crime under Art. 231 of the

Penal Code is an undefined phrase, which is understandable due to the blank nature of this crime. It is therefore important to define this concept as precisely as possible when resolving a case in a specific factual state – in view of the importance of public tasks of these professional groups, as well as the legal and social consequences of their actions or omissions. One cannot lose sight of the fact that too broad an interpretation of this concept would result in an unauthorized extension of the scope of liability, with a negative effect on the functioning of the legal system. This publication is an attempt to answer the question whether such a definition of “acting to the detriment of the public interest” in judicial practice is accepted as a standard of judgment.

KEYWORDS

abuse of power, public officer, acting to the detriment of public interest, legal system

SŁOWA KLUCZOWE

nadużycie władzy, funkcjonariusz publiczny, działanie na szkodę interesu publicznego, system prawa

1. UWAGI WSTĘPNE

Znamieniem przestępstwa przekroczenia uprawnień bądź niedopełnienia obowiązków jest działanie na szkodę interesu publicznego lub prywatnego. Wypełniać je będą działania bądź zaniechania funkcjonariusza publicznego, realizujące określone znamię sposobu, wpisane w istotę tej typizacji, zmierzające do wskazanej szkody, przy czym wystąpienie szkody nie jest warunkiem koniecznym. Przestępstwo nadużycia władzy określone w art. 231 ustawy z dnia 4 czerwca 1997 r. – Kodeks karny¹ – w zakresie znamienia działania na szkodę interesu publicznego lub prywatnego zostało stypizowane w podobny sposób zarówno w rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny², jak i w ustawie z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny³; obowiązujący Kodeks karny nie miał żadnych nowelizacji w tym zakresie. Tym samym do analizy dogmatycznej znamienia „działania na szkodę interesu publicznego”, w odniesieniu do funkcjonariusza wykonującego zawód prawniczy, można

¹ Tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 1138, z późn. zm.; dalej: k.k.

² Dz.U. nr 60, poz. 571; dalej: k.k. z 1932 r.; zob. art. 286.

³ Dz.U. z 1969 r., nr 13, poz. 94, z późn. zm.; dalej: k.k. z 1969 r.; zob. art. 246.

stosować kilkudziesięcioletni dorobek orzeczniczy. Analiza przeprowadzona w pierwszej części niniejszego opracowania posłuży do poszukiwania odpowiedzi na pytanie, czy przy rozstrzyganiu sprawy w konkretnym stanie faktycznym precyzyjne dookreślenie znamienia „działania na szkodę interesu publicznego” w praktyce sądowej jest przyjmowane jako standard orzekania.

2. POJĘCIE INTERESU PUBLICZNEGO

„Interes publiczny” to pojęcie niedookreślone, ogólnie opisywane jako dobro społeczne. Klauzula interesu publicznego, wielokrotnie używana w polskim systemie prawa, ma charakter konstytucyjny⁴. Ustalenie, na czym polega dobro ogółu, jest dokonywane przede wszystkim przez odwołanie się do zasad konstytucyjnych z rozdziału I Konstytucji RP⁵. W zależności od kontekstu prawnego, w którym ustawodawca użył tego pojęcia, wskazuje on na te reguły i wartości, które mają służyć dobru społeczeństwa oraz wspierać zaufanie do państwa prawa. Interes publiczny należy rozumieć wyłącznie jako dobro ogółu, tzn. całego społeczeństwa lub społeczności regionalnej⁶, nie zaś jako dobro jednostki czy określonej grupy społecznej. Klauzula interesu publicznego jest dyrektywą kierowaną do organów publicznych, które swoje zadania wypełniają w interesie publicznym⁷. Na interes publiczny składa się dobrobyt całego społeczeństwa uznany i chroniony przez rząd i jego instytucje, uwzględniający zobiektywizowane potrzeby ogółu społeczeństwa lub lokalnych społeczności. Interes publiczny jest uznawany za fundament demokratycznych rządów i wyraża się tym, że osoby pracujące w sferze publicznej wykonują swoje obowiązki w interesie państwa i społeczeństwa, a nie w interesie prywatnym⁸. Pojęcie „interesu publicznego” to klauzula generalna, która w kontekście indywidualnej sprawy powinna być poddana stosownej wykładni. Wymagania interesu publicznego muszą być ustalone w konkretnej sprawie i muszą uzyskać zindywidualizowaną treść wynikającą ze stanu faktycznego i prawnego sprawy⁹.

⁴ Por. art. 17 ust. 1, art. 22, 63, 213 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78, poz. 483, z późn. zm.); dalej: Konstytucja RP.

⁵ P. Tuleja (w.): P. Czarny, M. Florczak-Wątor, B. Naleziński, P. Radziejewicz, P. Tuleja, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, LEX/el. 2021, art. 22.

⁶ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 12 kwietnia 2000 r., K 8/98, OTK 2000, nr 3, poz. 87.

⁷ A. Żurawik, „Interes publiczny”, „interes społeczny”, „interes społecznie uzasadniony”. *Próba dookreślenia pojęć*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2013, nr 2, s. 57.

⁸ *Encyklopedia administracji publicznej*, http://encyklopediaap.uw.edu.pl/index.php/Interes_publiczny (dostęp: 30.07.2022 r.).

⁹ Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 2 grudnia 2014 r., II FSK 71/13, LEX nr 1643687.

„Interesem” jest bądź istniejące, bądź przyszłe dobro materialne lub osobiste, lub dobro idealne, związane z organizacją życia zbiorowego i prawidłowością jej funkcjonowania, zaś „publicznym” jest interes zbiorowy organizacji społecznej, państwa lub samorządu, albo w ogóle życia społecznego¹⁰.

3. INTERES PUBLICZNY JAKO PRZEDMIOT OCHRONY

Przestępstwo nadużycia władzy zostało umieszczone w rozdziale XXIX Kodeksu karnego, dotyczącym przestępstw przeciwko działalności instytucji państwowych i samorządowych, ze względu na dominujący związek z funkcjonowaniem tych instytucji, jednak czyn ten, opisany w art. 231 § 1 k.k., zagraża nie tylko temu konkretnemu dobru oraz szeroko rozumianemu porządkowi prawnemu, przejawiającemu się w zaufaniu obywatela do instytucji publicznych, lecz także zindywidualizowanym dobrom chronionym prawnie¹¹. Art. 231 k.k. ma dwa równorzędne przedmioty ochrony. Po pierwsze, chroni prawidłowe funkcjonowanie instytucji państwowych i samorządowych w takim aspekcie, w jakim zapewnia przestrzeganie formalnych procedur służbowych. W tym zakresie dobro prawne zostaje naruszone przez podjęcie zachowania sprzecznego z zakresem uprawnień lub obowiązków funkcjonariusza publicznego. Po drugie, chroni zindywidualizowany w danych okolicznościach faktycznych interes publiczny lub prywatny, jaki zostaje zagrożony w związku z, będącym wynikiem nieprzestrzegania formalnych procedur służbowych, nieprawidłowym funkcjonowaniem instytucji państwowej lub samorządowej¹². Interes publiczny podlegający ochronie, to interes oparty na prawie materialnym, a nie na stosowaniu właściwej procedury¹³. Art. 231 k.k. bezpośrednio chroni prawidłowe funkcjonowanie instytucji państwowej i związany z tym autorytet władzy publicznej. W typie tego czynu zabronionego czynnością wykonawczą jest działanie na szkodę interesu publicznego lub prywatnego w ściśle określony sposób, a mianowicie przez przekroczenie uprawnień lub niedopełnienie obowiązków¹⁴.

W doktrynie, na tle przepisu art. 246 § 1 k.k. z 1969 r., wskazywano, iż bezpośrednim dobrem chronionym tym właśnie przepisem (w uzupełnieniu do rodzajowego dobra określonego, jakim jest ochrona interesu publicznego, rozumianego

¹⁰ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 11 czerwca 2019 r., I DO 11/19, OSNID 2020, nr 2.

¹¹ Wyrok Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 25 czerwca 2021 r., II AKa 296/20, LEX nr 3215868.

¹² M. Bielski, *Kontrowersje w zakresie materialnego bądź formalnego charakteru przestępstwa nadużycia władzy (art. 231 § 1 k.k.)*, „Przegląd Sądowy” 2011, nr 9, s. 72–83.

¹³ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 24 maja 2017 r., II AKa 120/17, LEX nr 2317720.

¹⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 października 2014 r., WA 23/14, LEX nr 1554340.

jako interes zbiorowy organizacji społecznych, państwa i samorządu oraz działalność ogółu instytucji) jest normalna działalność instytucji państwowych i społecznych, a zwłaszcza ich autorytet, dobre imię i sprawność działalności¹⁵. Na gruncie odpowiednika tego przepisu w Kodeksie karnym z 1932 r., tj. art. 286, Sąd Najwyższy stwierdził, że działaniem na szkodę interesu publicznego jest działanie podrywające autorytet danego urzędu publicznego¹⁶.

4. DZIAŁANIE NA SZKODĘ INTERESU PUBLICZNEGO JAKO ZNAMIE PRZESTĘPSTWA Z ART. 231 K.K.

Podstawą postawienia zarzutu popełnienia przestępstwa z art. 231 k.k. jest ustalenie, że konkretny przejaw nadużycia uprawnień lub niedopełnienia obowiązków prowadził do powstania bezpośredniego niebezpieczeństwa dla interesu publicznego lub prywatnego. Przy czym, zgodnie z przyjętym orzecznictwem, ów interes musi być zindywidualizowany i skonkretyzowany. Dla wypełnienia analizowanego znamienia przestępstwa nadużycia władzy nie wystarczy stworzenie niedookreślonej, abstrakcyjnej możliwości spowodowania takiej szkody, polegającej np. na wywołaniu braku zaufania do danej instytucji, czy też obniżenia powagi urzędu. Dodatkowo, aby stwierdzić, że funkcjonariusz publiczny naruszył art. 231 § 1 k.k., wymagane jest ustalenie istnienia związku przyczynowego między przekroczeniem uprawnień lub niedopełnieniem obowiązków a powstaniem konkretnego zagrożenia dla chronionego prawem dobra publicznego czy prywatnego. Istnienia takiego związku nie można przy tym domniemywać¹⁷. Wskazany skutek w postaci powstania zagrożenia dla chronionego prawem dobra publicznego czy prywatnego stanowi nie tylko znamie tego przestępstwa, ale jednocześnie jest również kwantyfikatorem wyznaczającym poziom stopnia społecznej szkodliwości czynu zabronionego, a więc jego karygodności¹⁸.

Zdaniem Sądu Najwyższego nie można *a priori* odrzucić poglądu, aby dobre imię, zaufanie publiczne do samorządowych organów władzy, czy też przestrzeganie zasady niezawisłości w działaniu organów i równego traktowania obywateli wobec prawa, były zbyt abstrakcyjnymi zasadami życia publicznego, by mogło dojść do ich narażenia w sposób konkretny. To przecież w oparciu o takie właśnie atrybuty władzy publicznej (w tym samorządowej) dokonuje się ocen w zakresie

¹⁵ W. Świda, *Prawo karne*, Warszawa 1978, s. 615; J. Śliwowski, *Prawo karne*, Warszawa 1975, s. 525.

¹⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 marca 1936 r., II K 2201/35, LEX nr 374995.

¹⁷ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 9 czerwca 2010 r., SK 52/08, OTK-A 2010, nr 5, poz. 50.

¹⁸ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 23 listopada 2021 r., II DIZ 33/21, LEX nr 3359091.

sprawności organów publicznych i buduje się zaufanie do państwa i jego struktur. Jeśli zatem jako interes publiczny traktować ogólny interes zbiorowy organizacji społecznej, państwa lub samorządu i życia społecznego, to trudno uznać, że np. spowodowanie narażenia autorytetu określonego organu władzy samorządowej, czy też narażenie utraty dobrego imienia oraz zaufania w zakresie bezstronności w wykonywaniu władzy, nie spełnia kryterium działania na szkodę z uwagi na zbytnią ogólnikowość czy niekonkretność¹⁹.

Operatywna oraz doktrynalna interpretacja pojęcia „działanie na szkodę interesu publicznego lub prywatnego” definiuje je jako poważne i konkretne prawdopodobieństwo (niebezpieczeństwo) powstania szkody w chronionych dobrach społecznych lub dobrach jednostki²⁰.

Podmiotowo-przedmiotowe znamiona czynu z art. 231 § 1 k.k., z uwagi na swoje ogólne i blankietowe określenie w ustawie, każdorazowo podlegają ocenie sądu orzekającego według kryteriów o charakterze modalnym. Sąd musi w pierwszej kolejności rozstrzygnąć, czy waga i stopień przekroczenia lub niedopełnienia obowiązków służbowych przez funkcjonariusza publicznego i wynikające z niego zagrożenie dla interesu publicznego lub prywatnego uzasadnia w ogóle odpowiedzialność karną. Sąd Apelacyjny w Białymstoku podniósł, że wiele z wadliwych decyzji administracyjnych czy orzeczeń sądowych jest rezultatem działania funkcjonariusza – jak to określa ustawa – z rażącym naruszeniem prawa, czy też wręcz bez podstawy prawnej (np. niektóre uchybienia sądu wskazane jako bezwzględne przyczyny odwoławcze określone w art. 439 k.p.k. albo przesłanki stwierdzenia nieważności decyzji administracyjnej określone w art. 156 § 1 k.p.a.). Rezultatem takich orzeczeń najczęściej jest działanie na szkodę interesu publicznego bądź prywatnego, jednak absurdem byłoby twierdzenie, iż wydanie takiego orzeczenia w każdej sytuacji powinno znajdować przełożenie we wszczętym postępowaniu karnym²¹.

5. KWALIFIKACJA PRZESTĘPSTWA NADUŻYCIA WŁADZY W KONTEKŚCIE ZNAMIENTA SKUTKU

Na potrzeby niniejszego opracowania odczytuję znamię „działanie na szkodę interesu publicznego lub prywatnego” jako spowodowanie konkretnego niebezpieczeństwa szkody. W doktrynie i orzecznictwie takie odczytanie nie było jed-

¹⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 grudnia 2013 r., III KK 298/13, LEX nr 1402635.

²⁰ O. Górniok, (w:) A. Wąsek (red.), *Kodeks karny. Komentarz. Część szczególna*, t. II, Warszawa 2006, s. 86.

²¹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 10 marca 2011 r., II AKa 213/10, OSAB 2011, nr 1, poz. 41–50.

nak bezsporne. Ścierały się dwa przeciwstawne poglądy odnośnie do charakteru przestępstwa z art. 231 k.k. w kontekście podziału przestępstw na formalne i materialne. Jedna linia orzecznicza²² przyjmowała, że przestępstwo nadużycia władzy jest przestępstwem bezskutkowym, należącym do czynów abstrakcyjnego narażenia na niebezpieczeństwo, przy czym działanie na szkodę interesu publicznego lub prywatnego nie jest charakterystyką skutku, ale zachowania sprawcy, a samo powstanie bezpośredniego niebezpieczeństwa szkody nie jest znamieniem tego typu czynu zabronionego. W świetle drugiej grupy orzeczeń²³ – przestępstwo nadużycia władzy ma charakter materialny, a jego skutkiem jest wystąpienie konkretnego narażenia na niebezpieczeństwo powstania szkody dla interesu publicznego lub prywatnego, co rodziło konieczność wykazania powiązania na płaszczyźnie przyczynowej i normatywnej pomiędzy przekroczeniem uprawnień lub niedopełnieniem obowiązków a narażeniem dobra prawnego na uszczerbek.

Kwestię tę przesądził Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 24 stycznia 2013 r., stwierdzając, że występki określony w art. 231 § 1 k.k. stanowi o konkretnym narażeniu na niebezpieczeństwo, „a więc należy do kategorii przestępstw materialnych, znamiennych skutkiem, którym jest wystąpienie niebezpieczeństwa powstania szkody w interesie publicznym lub prywatnym”, natomiast działanie pracownika powoduje co najmniej „stan narażenia dobra prawem chronionego (interesu publicznego lub prywatnego) na niebezpieczeństwo powstania szkody. Niebezpieczeństwo, które wprowadzić nie musi być bezpośrednio, ale musi być rzeczywiste i skonkretyzowane”²⁴. Sąd Najwyższy w przywołanym orzeczeniu stwierdził, że przepis, poprzez znamię „działa na szkodę”, wymaga wystąpienia realnego, odrębnego od samego „zachowania się” sprawcy, zagrożenia dla interesu publicznego lub prywatnego w wyniku niewłaściwego działania funkcjonariusza publicznego. W konsekwencji przepisu art. 231 § 1 (podobnie § 2) k.k. nie można zaliczyć do kategorii przestępstw formalnych z abstrakcyjnego narażenia. W ramach tego podziału przestępstw należy on do materialnych z konkretnego narażenia, wymagających dla jego dokonania wystąpienia skutku w postaci rzeczywistego niebezpieczeństwa nastąpienia szkody dla interesu publicznego lub prywatnego, przy czym skutkiem przewidywanym w art. 231 § 1 (i § 2) k.k. nie jest samo powstanie szkody²⁵.

²² Wyroki Sądu Najwyższego z dnia: 2 grudnia 2002 r., IV KKN 273/01, LEX nr 74484; 8 maja 2007 r., IV KK 93/07, LEX nr 265807, oraz postanowienie tego Sądu z dnia 25 lutego 2003 r., WK 3/03, OSNKW 2003, nr 5–6, poz. 53.

²³ Wyroki Sądu Najwyższego z dnia: 3 marca 2009 r., WA 5/09, LEX nr 491237; 28 lutego 2008 r., WA 35/07, LEX nr 370341, oraz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 maja 2004 r., V KK 4/04, OSNKW 2004, nr 6, poz. 66.

²⁴ Uchwała Sądu Najwyższego (7) z dnia 24 stycznia 2013 r., I KZP 24/12, OSNKW 2013, nr 2, poz. 12.

²⁵ *Ibidem*.

Zgodnie z uchwałą Sądu Najwyższego z dnia 28 maja 2015 r. stwierdzenie, że funkcjonariusz publiczny naruszył art. 231 § 1 k.k. wymaga ustalenia istnienia związku przyczynowego między niedopełnieniem obowiązków a powstaniem zagrożenia dla chronionego dobra publicznego czy prywatnego²⁶. W wyroku z dnia 4 maja 2016 r., VKK 388/15, Sąd Najwyższy określił, że źródło obowiązków, których niewypełnienie stanowi warunek konieczny realizacji znamion przestępstwa z art. 231 § 1 k.k. zależy od charakteru obowiązku i może mieć charakter ogólny, szczególny lub indywidualny. W przypadku pierwszego z nich, takim źródłem są najczęściej przepisy odnoszące się do wszystkich funkcjonariuszy lub poszczególnych ich kategorii. Obowiązki szczególne są regulowane na ogół przepisami dotyczącymi określonej kategorii funkcjonariuszy publicznych. Z kolei obowiązki indywidualne statuuje odpowiednie przepisy regulaminów, instrukcji; mogą nimi być polecenia służbowe, jak też pewne obowiązki mogą wynikać z istoty samego urzędowania²⁷.

Powstania skutku nie wolno utożsamiać z wyrządzeniem szkody. Znamie działania na szkodę, nawet rozumianego jako konieczność powstania określonego skutku, oznacza bowiem spowodowanie stanu narażenia dobra prawem chronionego (właśnie interesu publicznego lub prywatnego) na niebezpieczeństwo powstania szkody²⁸. Niebezpieczeństwo to wprawdzie nie musi być bezpośrednie, ale musi być rzeczywiste i skonkretyzowane²⁹.

W orzecznictwie i literaturze prawa karnego szkoda rozumiana jest szeroko. Podkreśla się bowiem, że nie musi to być szkoda materialna, lecz również może to być szkoda niemajątkowa, np. moralna³⁰. W doktrynie zastanawiano się, czy pojęcie szkody w prawie karnym jest pojęciem autonomicznym, czy też powinno być interpretowane z uwzględnieniem treści, jakie nadaje mu prawo cywilne³¹. „Szkoda” w rozumieniu prawa cywilnego jest pojęciem węższym znaczeniowo niż „szkoda karna”. Wynika to przede wszystkim z faktu, że w prawie cywilnym termin ten służy zasadniczo jako jedna z przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej. Natomiast w prawie karnym pojęcie szkody nie stanowi wyłącznie przesłanki odszkodowawczej, ale jest także elementem wielu niewystępujących w prawie cywilnym instytucji, takich jak np.: społeczna szkodliwość czynu, ogólne kryterium kryminalizacji, okoliczność rzutująca na wymiar kary i środków karnych. M. Cieślak podkreśla, że w sferze prawa cywilnego ludzka krzywda ofiary przestępstwa nie jest dość wyodręb-

²⁶ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 28 maja 2015 r., SNO 21/15, LEX nr 1755917.

²⁷ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 25 czerwca 2021 r., II AKa 296/20, LEX nr 3215868.

²⁸ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 11 czerwca 2019 r., I DO 11/19, OSNID 2020, nr 2.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 29 stycznia 2004 r., KZP 38/04, OSNKW 2004, nr 2, poz. 14.

³¹ G. Michalski, *O rozumieniu pojęcia szkody na gruncie prawa karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2020, nr 2, s. 53.

niona, jako względnie samodzielny i zwarty problem prawny. Zostaje ona wtopiona w system najprzeróżniejszego rodzaju rozliczeń pieniężnych i uwikłana w konteksty, które odbarwiają jej właściwy i ostry sens społeczny³². G. Michalski uważa, że termin „szkoda”, którym ustawodawca wielokrotnie operuje na gruncie prawa karnego, jest pojęciem uwikłanym cywilistycznie. Oznacza to, że każdorazowo przy dokonywaniu jego wykładni na potrzeby ustawy karnej należy odwoływać się do jego rozumienia nadanego mu w prawie cywilnym. Zważywszy na różne funkcje i cele, jakie mają prawo cywilne i prawo karne, terminu szkody na gruncie prawa karnego nie można jednak w każdym przypadku, bezwarunkowo, automatycznie utożsamiać z tym samym terminem na gruncie prawa cywilnego, gdzie funkcja szkody ogranicza się do jednej z przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej i w tym wąskim zakresie, co do zasady, szkoda się wyczerpuje³³.

6. PRZESTĘPSTWA NADUŻYCIA WŁADZY POPEŁNIONE PRZEZ FUNKCJONARIUSZY WYKONUJĄCYCH ZAWÓD PRAWNICZY – ANALIZA ORZECZNICTWA

Biorąc pod uwagę wyżej opisaną charakterystykę przestępstwa nadużycia władzy, w kontekście znamienia działania na szkodę interesu publicznego, należy założyć, że przestępstwo z art. 231 k.k., popełnione przez funkcjonariusza wykonującego zawód prawniczy, będzie analizowane ze szczególną starannością nie tylko pod kątem przekroczenia uprawnień czy niedopełniania obowiązków, lecz także pod względem działania na szkodę interesu publicznego. Powodem takiego założenia jest przyjęcie, że doniosłość zadań wyznaczonych tym zawodom powoduje, że skutki działań funkcjonariusza wykonującego zawód prawniczy odnoszą się do oddziaływania nie tylko indywidulanego, ale również społecznego. Z tego powodu znaczące było ustalenie, jakie konkretnie działania bądź zaniechania tych funkcjonariuszy sądy uznały za te, które wypełniają te znamiona, a także w jaki sposób konkretyzowały naruszenie interesu publicznego. Kwestie te wielokrotnie podnosił Sąd Najwyższy, który oceniając zachowanie sprawcy, podawał takie przykłady jak: doprowadzenie do powstania realnego niebezpieczeństwa naruszenia zaufania obywateli do sądów oraz do dokumentów urzędowych, w szczególności sądowych, godzenie w bezpieczeństwo obrotu prawnego

³² M. Cieślak, A. Murzynowski, *Naprawienie szkody i jego znaczenie w ramach prawa karnego*, „Studia Prawnicze” 1974, nr 2, s. 46.

³³ G. Michalski, *O rozumieniu...*, s. 53.

oraz powagę sądu³⁴, konieczność ponowienia postępowania, a także narażenia autorytetu sądu³⁵.

Zasadniczym celem niniejszego artykułu jest prezentacja wyników badań orzecznictwa, które miały posłużyć weryfikacji tego, czy przedstawione wyżej założenia realizowane są w takich przypadkach w praktyce orzeczniczej. Dokonano analizy orzeczeń znajdujących się na Portalu Orzeczeń Sądów Powszechnych³⁶, biorąc za kryterium to, że orzeczenie zapadło w sprawie o czyn z art. 231 k.k. przeciwko osobie wykonującej zawód sędziego, prokuratora, komornika albo notariusza. Na przedmiotowym portalu odnaleziono 19 takich spraw, z czego 4 dotyczyły osób wykonujących zawód sędziego, 8 – osób wykonujących zawód prokuratora, 7 – osób wykonujących zawód komornika i 3 – osób wykonujących zawód notariusza³⁷. Badania te objęły orzeczenia zapadłe w latach 2010–2021.

Biorąc pod uwagę opisaną w części teoretycznej artykułu analizę dogmatyczną zagadnienia, przy sporządzeniu niniejszej publikacji postawiono następujące hipotezy:

1) z uwagi na specyfikę zakresu uprawnień i obowiązków oskarżonych, każdy czyn będzie oceniany z punktu widzenia działania na szkodę interesu publicznego;

2) status zawodowy oskarżonych, od których – na zasadzie ustawowego warunku *sine qua non* – wymaga się posiadania nieskazitelnego charakteru, spowoduje, że działanie na szkodę interesu publicznego będzie traktowane jako naruszenie zaufania do obowiązującego systemu prawa;

3) fakt wypełnienia znamienia działania na szkodę interesu publicznego zostanie każdorazowo uzasadniony przez sąd;

4) uzasadnienie będzie wskazywało na związek przyczynowy między działaniem oskarżonego a narażeniem na niebezpieczeństwo powstania szkody.

Przeprowadzone badanie uzasadnień orzeczeń zapadłych w przedmiotowych sprawach pokazuje, że sądy co do zasady określają, na czym polega wypełnienie przez oskarżonego znamienia działania na szkodę interesu publicznego.

W wyroku z dnia 17 kwietnia 2014 r., II AKa 18/14, uchylenie przez sędziego tymczasowego aresztowania w zamian za korzyść osobistą Sąd Apelacyjny w Szczecinie uznał za działanie na szkodę interesu publicznego w postaci prawidłowego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości. W tej samej sprawie obietnicę udzielenia przez prokuratora korzyści osobistej w zamian za uchylenie

³⁴ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 11 czerwca 2019 r., I DO 11/19, OSNID 2020, nr 2.

³⁵ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 17 listopada 2017 r., SNO 47/17, Legalis.

³⁶ Zob. <https://orzeczenia.ms.gov.pl/>; wszystkie przytoczone w tej części opracowania orzeczenia znajdują się na tym portalu.

³⁷ Kilka spraw miało charakter wieloosobowy, stąd różnice pomiędzy liczbą spraw a liczbą oskarżonych osób.

tymczasowego aresztowania sąd uznał za działanie na szkodę interesu publicznego w postaci prawidłowego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości.

W wyroku z dnia 31 grudnia 2018 r., II Aka 63/18, sprzeniewierzenie przez komornika mienia znacznej wartości, polegające na tym, że nie przekazał uprawnionemu i na rachunek depozytowy kwot pieniężnych pobranych w toku postępowań egzekucyjnych, Sąd Apelacyjny w Poznaniu uznał jako wypełnienie znamienia działania na szkodę Skarbu Państwa.

W wymienionych sprawach sąd ograniczył się do lakonicznego stwierdzenia, na czym polegało wypełnienie znamienia działania na szkodę interesu publicznego, nie określając w swoich wywodach, czy istnieje związek przyczynowy pomiędzy przekroczeniem uprawnień a wypełnieniem tego znamienia.

Spośród badanych spraw były też wyroki, w których sąd w ogóle nie odniósł się do tego, na czym w tym konkretnym przypadku polegało działanie na szkodę interesu publicznego.

W wyroku z dnia 10 lipca 2014 r., X Ka 516/14, w sprawie prowadzonej przeciwko prokuratorowi oskarżonemu z art. 231 § 1 k.k., a dotyczącej nieprawidłowości w prowadzeniu postępowań przygotowawczych, Sąd Okręgowy w Warszawie zwrócił uwagę na ocenę strony podmiotowej czynu, która to ocena jest niezbędna do weryfikacji tego, czy miało miejsce popełnienie przestępstwa. Sąd podniósł, że do przypisania odpowiedzialności za występki z art. 231 § 1 k.k. niezbędne jest wykazanie umyślnego niedopełnienia obowiązków oraz świadomość działania na szkodę interesu publicznego. Nie odniósł się jednak do tego, na czym w tym przypadku polegało owo działanie na szkodę interesu publicznego.

W wyroku z dnia 29 czerwca 2019 r., II K 1374/18, Sąd Rejonowy w Tczewie w sprawie prowadzonej przeciwko notariuszowi oskarżonemu o sporządzenie czynności notarialnej bez udziału tłumacza przysięgłego, bez odczytania aktu notarialnego oraz bez udzielenia wyjaśnień stronie, nie odniósł się w ogóle do tego, na czym polegało działanie oskarżonego na szkodę interesu publicznego. Przytoczył jedynie definicję interesu publicznego określoną w jednym z komentarzy do Kodeksu karnego, nie podając odniesienia do przedmiotowego stanu faktycznego.

W uzasadnieniu wyroku z dnia 21 marca 2017 r., V Ka 1682/16, Sąd Okręgowy w Łodzi, na zarzut obrońcy dotyczący wadliwości zaskarżonego wyroku I instancji, polegającej na braku w opisie czynu znamienia przestępstwa z art. 231 § 1 k.k. w postaci działania na szkodę interesu publicznego lub prywatnego, stwierdził, że polski proces karny nie ma charakteru „formułkowego” w tym znaczeniu, że w opisie czynu przestępnego nie muszą być dosłownie powtórzone wszystkie sformułowania ustawy karnej. Wystarczające jest, że z opisu czynu jednoznacznie wynika, że znamiona przestępstwa zostały przez sprawcę wypełnione i skonkretyzowane w wyroku. Sąd podkreślił, że komornik poprzez zaniechanie rozpoznania wniosku wierzyciela o umorzenie postępowania egzekucyjnego działał na szkodę interesu prywatnego. Brak w niniejszej sprawie odniesienie do działania na szkodę interesu publicznego.

W analizowanych orzeczeniach częściej jednak zdarzały się sprawy, w których sąd zwracał uwagę na konieczność istnienia związku przyczynowego pomiędzy naruszeniem uprawnień bądź przekroczeniem obowiązków a działaniem na szkodę interesu publicznego bądź prywatnego, a także na kwestie związane ze stroną podmiotową czynu.

Sąd Rejonowy w Dzierżoniowie, w postanowieniu z dnia 4 listopada 2014 r., II Kp 384/14, rozpoznając zażalenie na postanowienie o odmowie wszczęcia postępowania w sprawie przekroczenia uprawnień przez prokuratora poprzez nieprawidłowe prowadzenie postępowania przygotowawczego, stwierdził, że działanie sprawcy, polegające na przekroczeniu uprawnień lub niedopełnieniu obowiązków, musi stwarzać zagrożenie dla jakiegokolwiek dobra ze sfery życia publicznego lub prywatnego. Ustalenie przekroczenia uprawnień związanych z daną funkcją publiczną wymaga nie tylko stwierdzenia, że dokonana przez funkcjonariusza publicznego czynność leży poza zakresem jego uprawnień, musi ona bowiem pozostawać w związku formalnym lub merytorycznym z jego działalnością, w granicach, w których zawarte są jego uprawnienia. Podobnie Sąd Rejonowy w Dzierżoniowie w postanowieniu z dnia 7 stycznia 2015 r., II Kp 362/14, rozpoznając zażalenie na postanowienie o odmowie wszczęcia postępowania w sprawie przekroczenia uprawnień przez prokuratora poprzez nieprawidłowe prowadzenie postępowania przygotowawczego oraz przez sędziego w sprawie nieuwzględnienia zażalenia na postanowienie o odmowie wszczęcia śledztwa, stwierdził, że działanie sprawcy musi stwarzać zagrożenie dla jakiegokolwiek dobra ze sfery życia publicznego lub prywatnego, a nie jest takim zagrożeniem dokonywanie czynności w ramach swoich uprawnień zawodowych na podstawie obowiązujących przepisów prawa.

Sąd Okręgowy Warszawa-Praga w Warszawie w wyroku z dnia 9 grudnia 2016 r., VI Ka 760/16, zwrócił uwagę na brak wykazania w postępowaniu I instancji wypełnienia przez oskarżonego komornika wszystkich znamion przestępstwa z art. 231 k.k., wskazując, że nie ma podstaw do przyjęcia, że przez sam fakt wszczęcia egzekucji na wyższą kwotę działał on na szkodę interesu prywatnego lub publicznego, i uniewinnił go od popełnienia zarzucanego mu czynu.

Sąd Apelacyjny w Katowicach w wyroku z dnia 27 maja 2015 r., II AKa 88/15, stwierdził, że nie sposób przypisać umyślności w przekroczeniu uprawnień wynikającym z obciążenia wierzycieli kosztami bezskutecznej egzekucji, w sytuacji, gdy czynności podejmowane były w ramach stosowania prawa i interpretacji obowiązujących przepisów. Zgodnie bowiem z art. 9 § 1 k.k. sprawca popełnia przestępstwo z art. 231 § 1 k.k. wtedy, gdy – mając świadomość przysługiwania mu kompetencji oraz jej zakresu i faktu działania na szkodę interesu publicznego lub prywatnego – chce przekroczyć uprawnienia lub nie dopełnić obowiązku, albo na to się godzi, a w przypadku art. 231 § 2 k.k., musi chcieć przekroczyć uprawnienia lub nie dopełnić obowiązku i towarzyszyć musi mu zamiar o szczególnym zabarwieniu *dolus coloratus*.

W wyroku z dnia 26 lipca 2016 r., II K 421/15, dotyczącym komornika oskarżonego o to, że będąc zawieszonym, dokonywał czynności egzekucyjnych, Sąd Rejonowy w Sochaczewie uznał, iż do dokonania tego przestępstwa niezbędne jest stwierdzenie, że zachowanie funkcjonariusza (działanie lub zaniechanie) stworzyło realne niebezpieczeństwo powstania szkody, a nie tylko zagrożenie potencjalne lub ogólne, zaś autorytet władzy publicznej nie został w tej sprawie nadszarpnięty poprzez fakt, że komornik uczestniczył jako świadek czynności podejmowanych przez swojego zastępcę, lub że przyjmował interesantów czy szukał klientów dla kancelarii (czynności te nie są zastrzeżone jako czynności przynależne wyłącznie komornikowi), a w konsekwencji uniewinnił go od popełniania zarzucanego mu czynu.

Sądy zwracały również uwagę na konsekwencje związane z przyjęciem formalnego bądź materialnego charakteru przestępstwa z art. 231 k.k. W wyroku z dnia 5 maja 2016 r., IV Ka 847/15, Sąd Okręgowy w Krakowie nie zgodził się z poglądem sądu I instancji o zakwalifikowaniu przestępstwa z art. 231 k.k. do tzw. przestępstw z abstrakcyjnego narażenia, co w rzeczywistości oznaczałoby, iż wystarczającym zachowaniem do realizacji jego znamion byłoby samo przekroczenie uprawnień bez realizacji skutku w postaci narażenia interesu publicznego czy też prywatnego. Zdaniem Sądu w takiej sytuacji każde przekroczenie uprawnień czy też niedopełnienie obowiązku przez funkcjonariusza publicznego należałoby traktować jako realizację znamion występkę z art. 231 k.k. Przestępstwo z art. 231 § 1 jest przestępstwem materialnym, którego skutek stanowi, wywołany zachowaniem sprawcy, stan niebezpieczeństwa wyrządzenia szkody. Sformułowanie „działa na szkodę” jest wszak odzwierciedleniem pewnego bliżej nieskonkretyzowanego łańcucha kauzalnego, którego pierwszym ogniwem jest właśnie samo działanie (zachowanie), ostatnim zaś wynikła z niego szkoda³⁸. Sąd ten wyraził pogląd, że w przypadku przestępstwa z art. 231 k.k. realizacja ostatniego ogniwka w postaci wyrządzenia szkody nie jest konieczna (wyrządzona szkoda nie należy bowiem do jego znamion). Sprawca musi jednak w ogóle uruchomić swoim zachowaniem ów łańcuch kauzalny oraz doprowadzić do sytuacji, w której niebezpieczeństwo powstania szkody zostanie dostatecznie skonkretyzowane. Jeśli przestępstwo to miałoby stanowić przestępstwo formalne, a jednocześnie – jak utrzymuje część doktryny – narażające na niebezpieczeństwo abstrakcyjne, to musiałoby ono obejmować zachowania funkcjonariusza publicznego, które generalnie oraz typowo prowadzą do naruszenia dobra prawnego. Zakaz ich podejmowania trzeba by więc uzasadnić jedynie tym, że charakteryzują się one cechami pozwalającymi zaliczyć je do klasy zachowań, które z określoną częstotliwością kończą się negatywnym skutkiem w postaci naruszenia dobra prawnego. Nie miałoby natomiast znaczenia ustalenie, czy konkretne zachowanie spowodowało

³⁸ W uzasadnieniu Sąd powołał się na publikację J. Giezek, P. Kardas, *Sporne problemy przestępstwa działania na szkodę spółki na tle aktualnych wymagań teorii i praktyki*, „Palestra” 2002, nr 9–10, s. 22.

szkodę lub – co w tej sytuacji istotniejsze – czy taką szkodę mogło w ogóle spowodować. Musielibyśmy bowiem zaakceptować założenie, że podstawą zakazu nie jest indywidualna możliwość wywołania negatywnego skutku w analizowanym przypadku, lecz generalna możliwość, jaka tkwi w zachowaniach należących do określonej klasy. Innymi słowy, zachowanie funkcjonariusza stałoby się zakazane nie ze względu na swoją szkodliwość, lecz ze względu na szkodliwość klasy, do jakiej należy.

W swoich orzeczeniach sądy niejednokrotnie odwoływały się do etosu zawodu wykonywanego przez oskarżonego oraz do obowiązujących w danym zawodzie wysokich norm etycznych, co w ich ocenie stanowiło podstawę do stawiania oskarżonemu określonych wymagań na gruncie przedmiotowego stanu faktycznego.

W wyroku z dnia 25 kwietnia 2018 r., VI K 735/17, dotyczącym sporządzania czynności notarialnych, pomimo dysponowania wiedzą o zobowiązaniu sądowym do złożenia oświadczenia woli w zakresie zwrotnego przeniesienia własności nieruchomości, Sąd Rejonowy dla Łodzi-Śródmieścia w Łodzi za działanie na szkodę interesu publicznego uznał naruszenie zasady współżycia społecznego – poszanowania wymiaru sprawiedliwości, wydawanych przez sądy orzeczeń oraz naruszenie zasady uczciwości, pewności obrotu prawnego i poszanowania interesów drugiego podmiotu. Sąd Okręgowy w Łodzi, rozpatrując apelację w tej sprawie, w wyroku z dnia 9 stycznia 2019 r., V Ka 1099/18, stwierdził, że sąd *a quo* należycie wyłuszczył powody, dla których uznał, iż oskarżony dopuścił się czynu wyczerpującego dyspozycję art. 231 § 1 k.k., odwołując się do wszystkich przesłanek jego odpowiedzialności, wyrażonych w owym przepisie. Wskazał mianowicie, jakie obowiązki oskarżony naruszył swoim działaniem, w czym upatrywał działania na szkodę interesu publicznego oraz prywatnego, a ponadto, dokonując analizy całokształtu okoliczności przedmiotowej sprawy, doszedł do słusznego wniosku, iż oskarżony działał umyślnie, mając świadomość tego, że przekracza swoje uprawnienia i godząc się na to, że w ten sposób sprowadza zagrożenie dla dobra publicznego i prywatnego.

W wyroku z dnia 7 grudnia 2017 r., II K 704/12, dotyczącym przerobienia przez sędziego protokołu rozprawy, Sąd Rejonowy w Puławach stwierdził, że czyny te podważają zaufanie do sędziów i szkodzą całemu środowisku sędziowskiemu, od którego wymaga się nie tylko wysokich kwalifikacji i kompetencji, ale też wysokiej moralności. Tymczasem oskarżona swoim zachowaniem wszystkie te normy w sposób niebudzący wątpliwości złamała, nie dochowując wierności ślubowaniu złożonemu przy objęciu urzędu. Swoim zachowaniem oskarżona naruszyła nie tylko interes prywatny, lecz także interes publiczny, a mianowicie – prawidłowe funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości.

W wyroku z dnia 24 czerwca 2021 r., II AKa 164/21, dotyczącym komornika, który przywłaszczył powierzone mu przez wierzycieli zaliczki na pokrycie wydatków postępowania egzekucyjnego oraz środki pieniężne wyegzekwowane

od dłużników, Sąd Apelacyjny w Katowicach stwierdził, że o tym, czy niedopełnienie przez funkcjonariusza publicznego wyżej opisanych obowiązków, czy przekroczenie powierzonych uprawnień powoduje jego odpowiedzialność karną na podstawie art. 231 § 1 lub art. 231 § 2 k.k., decydują okoliczności konkretnego przypadku. W rozpoznawanej sprawie o wyczerpaniu przez oskarżonego znamion z art. 231 § 2 k.k. zdecydowały: skala uchybień, sposób i okoliczności ich spowodowania, cel działania oskarżonego, suma przywłaszczonych pieniędzy, a także oczywiście skutki czynu zarówno w sferze prywatnych interesów poszczególnych wierzycieli, jak i w sferze rozmiarów naruszenia interesu publicznego. Oskarżony swoim zachowaniem w istotny sposób spowodował osłabienie zaufania do instytucji komornika sądowego. Sąd podkreślił, że nie można zapominać, że oskarżony dopuścił się przypisanego mu przestępstwa jako funkcjonariusz publiczny, czyli osoba, od której wymaga się wysokich standardów zawodowych i etyczno-moralnych. Popełniając przestępstwo związane z zajmowanym stanowiskiem komornika sądowego, spowodował poważne szkody dla wizerunku tej instytucji, za którą stoi autorytet Państwa.

W wyroku z dnia 26 listopada 2018 r., IV Ka 1741/18, który dotyczył niedopełnienia obowiązków polegających na niewysłaniu wypisu aktu notarialnego do sądu, Sąd Okręgowy w Szczecinie podczas oceny, czy doszło do działania sprawcy na szkodę interesu publicznego, zwrócił uwagę na ustrojową rolę notariusza, który w zakresie swoich uprawnień działa jako osoba zaufania publicznego, a także na urzędowy charakter wydawanych przez niego dokumentów. Sąd stwierdził, że osoby zobowiązane do dokonywania określonych czynności notarialnych mają prawo oczekiwać, że to właśnie notariusz, jego rzetelność i postępowanie zgodne z obowiązującym prawem zagwarantuje im, iż ich prawa nie zostaną naruszone, a co więcej, pozostaną pod odpowiednią ochroną. W ten oto sposób notariusz ma znaczący wpływ na tworzenie wizerunku porządku prawnego, a także budowanie i umacnianie zaufania społeczeństwa do podmiotów prawnych. Niedopełnienie obowiązku służbowego przez notariusza spowodowało narażenie autorytetu zawodu notariusza na utratę dobrego imienia i zaufania obywateli do działania podobnych organów państwa.

7. WNIOSKI

Analiza badanych spraw wskazuje, że zakres przedmiotowy znamienia działania na szkodę interesu publicznego aktualizuje się w postępowaniach sądowych każdorazowo, w zależności od charakteru popełnionego czynu, jego specyfiki dla danego zawodu, co nie jest niczym zaskakującym z uwagi na blankietowy charakter przestępstwa z art. 231 k.k. Do określenia skutku wypełnienia tego znamienia sądy używają często takich ogólnych pojęć, jak „godzenie w prawi-

dłowe funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości”, „utrata zaufania do danego zawodu”, „narażenie autorytetu sądu”. Określenia te, mimo swojej ogólnikowości, oddają istotę tego znamienia, o ile w treści uzasadnienia opisane są w kontekście konkretnych działań bądź zaniechań oskarżonego. W kilku sprawach tego zabrakło, gdyż sądy wspomniały jedynie, że takie znamię przestępstwa istnieje, ograniczając się do abstrakcyjnego przywołania treści przepisu, orzeczenia Sądu Najwyższego, czy też fragmentu komentarza do Kodeksu karnego. Taką praktykę trzeba uznać za niewystarczającą. Jako że działanie na szkodę interesu publicznego należy do znamion przestępstwa z art. 231 k.k., nie wystarczy samo wymienienie tego znamienia w przepisie, tj. niejako przyjęcie, że samo naruszenie uprawnień czy przekroczenie obowiązków „w domyśle” implikuje działanie na szkodę interesu publicznego lub prywatnego. Oczywiście jest, że takiego automatyzmu nie ma, a wyartykułowanie w uzasadnieniu, na czym sąd oparł swoje ustalenia co do wypełnienia przez oskarżonego znamion przestępstwa, jest standardem prawa karnego.

Nie sprawdziła się hipoteza, że za każdym razem – z uwagi na charakter obowiązków funkcjonariuszy publicznych wykonujących zawody prawnicze – postawienie zarzutu z art. 231 k.k. będzie implikowało działanie na szkodę interesu publicznego. W badanych sprawach znalazły się postępowania, w których funkcjonariuszowi publicznemu zarzucono jedynie działanie na szkodę interesu prywatnego.

W badanych sprawach niejednokrotnie sąd, uzasadniając nie tylko społeczną szkodliwość czynu, lecz także wypełnienie znamienia działania na szkodę interesu publicznego, wskazywał na wysokie standardy zawodowe i etyczne związane z wykonywaniem przez funkcjonariusza publicznego określonego zawodu. Status tych zawodów był powoływany jako podstawa zaufania społecznego do systemu prawa, a co za tym idzie – naruszenie standardów ich wykonywania – jako wyłom w tym zaufaniu.

REFERENCES

- Bielski M., *Kontrowersje w zakresie materialnego bądź formalnego charakteru przestępstwa nadużycia władzy (art. 231 § 1 k.k.)*, „Przegląd Sądowy” 2011, nr 9
- Cieślak W., Murzynowski A., *Naprawienie szkody i jego znaczenie w ramach prawa karnego*, „Studia Prawnicze” 1974, nr 2
- Encyklopedia administracji publicznej*, http://encyklopediaap.uw.edu.pl/index.php/Interes_publiczny (dostęp: 30.07.2022 r.)
- Giezek J., Kardas P., *Sporne problemy przestępstwa działania na szkodę spółki na tle aktualnych wymagań teorii i praktyki*, „Palestra” 2002, nr 9–10
- Górniok O., (w:) A. Wąsek (red.), *Kodeks karny. Komentarz. Część szczególna*, t. II, Warszawa 2006

- Michalski G., *O rozumieniu pojęcia szkody na gruncie prawa karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2020, nr 2
- Śliwowski J., *Prawo karne*, Warszawa 1975
- Świda W., *Prawo karne*, Warszawa 1978
- Tuleja P., (w:) P. Czarny, M. Florczak-Wątor, B. Naleziński, P. Radzewicz, P. Tuleja, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, LEX/el. 2021
- Żurawik A., „Interes publiczny”, „interes społeczny”, „interes społecznie uzasadniony”. *Próba dookreślenia pojęć*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2013, nr 2